

Dergiabant

2024, 12(1): 317-320, doi: 10.33931/dergiabant.1438543

Akıllı Tasarımın Eleştirisi: Antik Çağ'dan Günümüze Yaratılışçılığa Karşı Materyalizm

Burak AYGÜN¹

Geliş Tarihi (Received): 16.02.2024

Kabul Tarihi (Accepted): 27.02.2024

Yayın Tarihi (Published): 31.05.2024

Öz: Akıllı tasarım 20. yüzyılda M. Behe'nin indirgenemez karmaşıklık kavramı uyarınca, doğadaki çeşitli biyolojik sistemlerin süreç içinde evrimleşmeye müsait bir yapı sergilemediği hipotezi üzerinden kendisini temellendiren bir kuramdır. İlgili kuramın kendisini bilimsel bir söylem üzerinden temellendirme çabası günümüzde çeşitli açılardan eleştiri konusu yapılmaktadır. Bu kitap, tarihsel bir bağlam üzerinden bu tür eleştirilerin temellerini serimleme gayesi gütmektedir.

Anahtar Kelimeler: Akıllı Tasarım, Yaratılışçılık, Materyalizm, Teleoloji, Evrim.

&

Abstract: Intelligent Design is a theory that emerged in the 20th century, based on Michael Behe's concept of irreducible complexity, hypothesizing that various biological systems in nature do not exhibit a structure suitable for evolution over time. The attempt of this theory to establish itself through a scientific discourse is lately under criticism from various perspectives. This book aims to lay the foundations of such critiques within a historical context.

Keywords: Intelligent Design, Creationism, Materialism, Teleology, Evolution.

Atıf/Cite as: Aygün, Burak. "Akıllı Tasarımın Eleştirisi: Antik Çağ'dan Günümüze Yaratılışçılığa Karşı Materyalizm". *Dergiabant* 12/1 (Mayıs 2024), 317-320. doi: 10.33931/dergiabant.1438543

İntihal-Plagiarizm/Etik-Ethic: Bu kitap değerlendirmesi, bir hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This book review has been reviewed by a referee and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dergiabant/policy>

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University Faculty of Theology, Since 2013 – Bolu

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Burak Aygün, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, burak9614@gmail.com.

John B. Foster, Brett Clark, Richard York. *Akıllı Tasarımın Eleştirisi: Antik Çağ'dan Günümüze Yaratılışçılığa Karşı Materyalizm. Çev. Irmak Yavlal. İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2023.*

Herhangi bir konu hakkında yetersiz veriden yola çıkarak yargıda bulunmak, ilgili yargıyı kuşatıcı bir bakış açısı sunma noktasında eksik kılar. Tarihsel mukayese metodu bugün tartışılan çoğu konunun temellerini, uğrak noktalarını, güçlü ve zayıf yönlerini göstermesi bakımından önemlidir. Burada ele aldığımız kitap böyle bir yöntemle 1990'lı yıllarda Amerika'da ortaya çıkan akıllı tasarım hareketinin, tarihsel, bilimsel ve sosyo-politik bir eleştirisini sunuyor. Kısaca ifade edecek olursak akıllı tasarım; kendisini indirgenemez karmaşıklık hipoteziyle temellendirerek öne çıkan bir harekettir. İndirgenemez karmaşıklık herhangi bir parçasının eksik olması durumunda, asgari işlevlerini, dolayısıyla varoluşunu sürdürmesi mümkün olmayacak derecede karmaşık bir sistemi tanımlar. M. Behe kan pıhtılaşması, bakteri kamçısı gibi bazı biyolojik sistemlerin bu şekilde işlediğini iddia eder. Kuramın önemli bir özelliği iddiasını dini olmaktan ziyade bilimsel gerekçelere dayandırmasıdır.

On bölümden oluşan bu kitap Foster ve arkadaşlarının kendi ifadeleri ile "sosyal bir üründür"(s.8) ve temelde akıllı tasarım kuramının öne sürdüğü bilimsellik iddiasını sorgular. Yazarlar eserin ilk bölümünde, akıllı tasarım kavramını, kısmen eleştirel bir anlamda kullanan ilk kişinin Darwin olduğunu vurguladıktan sonra, bu kavramın 1990'lardan itibaren Amerika'daki köktendinci muhafazakâr Hristiyan çevreler tarafından, Darwin'in kullandığı anlamı tersyüz eder bir biçimde istismar edildiğini öne sürüyorlar. Bu çevrelerin kendi dini görüşlerini, bilimsellik adı altında kültürel yaşama sokma amaçlarına dikkat çekerek, 1920'li yıllardan itibaren başlatıldığını iddia ettikleri sürecin, 1990'lara kadar inişli çıkışlı uğraklarını ele alıyorlar.

Yazarlar kitabın ikinci bölümünde, önceki bölümdekine benzer bir seyir izleyerek akıllı tasarımın, yeni yaratılışçı teori adı altında naturalizmi elimine etme teşebbüsü olduğunun altını çiziyorlar. İlgili teşebbüsün teolojik ve siyasi yönüne dikkat çektikten sonra, Discovery Enstitüsü adı altındaki kuruluşun bu yöndeki faaliyetlerinden bahsediyorlar. Bu Enstitüsü'nün C.S Lewis'in Hristiyanlık savunusu ve materyalizm eleştirisi adı altında sarf ettiği görüşler temelinde kurulduğunu, asıl amacının tüm politik ve kültürel alanı, bilimsel olmayan, fakat bilimsellik adı altında sunulan akıllı tasarım kuramı vasıtasıyla ele geçirmek olduğunu iddia ediyorlar.

Foster ve arkadaşları üçüncü bölümde meselenin antik çağdaki köklerine uzanıyorlar. Bu bağlamda bir yanda Sokrates, Platon, Aristoteles, Stoacılar, Cicero ve Plutarkhos'u diğer yanda ise Epiküros ve Lucretius'u, tartışmanın ana tarafları olarak konumlandırıyorlar. Buna göre birinci grubu, erekselciliğin temsilcileri olarak sunarlar, ikinci grubu materyalizmin temsilcileri olarak sunuyorlar. Yazarlar bu ayrımın ileriki yüzyıllarda da devam ettiğini; Ortaçağ Hristiyan teologlarının Epiküros eleştirilerinin temelinde, aynı karşıtlığın yattığını, çünkü Epiküros isminin tarih boyunca materyalizm ile özdeşleştiğini vurguluyorlar.

Dördüncü bölümde Foster ve arkadaşları, bir önceki bölümde materyalist-erekselci karşıtlığı üzerine oturttukları tartışmayı, Avrupa felsefi ve bilimsel anlayışı üzerindeki etkisi itibariyle tartışıyorlar. Bu süreci Lucretius'un *Şeylerin Doğası Üzerine* adlı eserinin Avrupa'ya girişi ile başlatıyorlar. Rönesans ve Aydınlanma dönemlerinde doğa bilimlerindeki materyalist-mekanist paradigmanın canlanışını, bu geleneğin bir sonucu olarak görüyorlar. Bu dönemde Hristiyan geleneği açısından erekselci tarafın temsilcisi olarak Protestanlığı konumlandırıyorlar. Bu bağlamda Protestanlığın, öncüllerine benzer bir şekilde Epiküros'çu materyalist geleneğe karşı tavrını vurguluyorlar. Ardından materyalist geleneğin Aydınlanma dönemindeki izdüşümlerini ele alıyorlar. Bu bağlamda İngiliz empirist felsefesine ve 17. yüzyıl rasyonalistlerine değiniyorlar. Maddi dünyayı açıklama noktasında Newtoncu bilimle doruk noktasına ulaşan mekanist doğa anlayışının, geleneksel teologların doğal dünyayı açıklama noktasında yüzlerini vahiyden doğal teolojiye dönmelerine sebep olduğunu vurguluyorlar. Bu bağlamda John Ray, William Paley, Thomas Robert Malthus gibi isimlerin görüşlerini tartışıyorlar.

Foster ve arkadaşları, kitabın beşinci, altıncı ve yedinci bölümlerinde sırasıyla Marx, Darwin ve Freud'u ele alıyorlar. Bu üç ismi kendi alanlarında modern materyalizmin temsilcileri olarak konumlandırıyorlar

ve bunların kuramlarını oluşturma noktasında etkilendikleri kişilerle olan düşünsel ilişkilerini serimliyorlar. Bu bağlamda Marx'ın David Strauss, Epiküros, Plutarkhos, Francis Bacon, Reimarus, Feuerbach, Hegel, Malthus ve Darwin ile olan ilişkisine, din eleştirisine, ekonomik ve sosyo-politik görüşlerine yer veriyorlar. Darwin'in, John Herschel, Lamark, William Paley, Charles Lyell, Malthus ve Alfred Russel Wallace gibi isimlerle ilişkileri üzerinden, evrim teorisini keşfetme sürecini ve din hakkındaki düşüncelerini ele alıyorlar. Son olarak Freud'un dine yönelik eleştirileriyle birlikte Feuerbach, Brentano, Darwin, Lamark ve James George Frazer gibi isimlerle olan düşünsel etkileşimlerine değiniyorlar.

Kitabın sekizinci ve dokuzuncu bölümlerinde, buraya kadar yirminci yüzyıldan geçmişe doğru yaradılışçılık-materyalizm karşıtlığı temelinde serimledikleri tarihsel eleştirilerinin yönünü, ilgili argümanın "sözde bilimsel" iddialarına yöneltiyorlar.

Sekizinci bölümde Foster ve arkadaşları akıllı tasarımcıların iddialarını biyolojideki işlevselcilik ve yapısalcılık (biçimciler) tartışması bağlamında tartışıyorlar. İşlevselciler ve yapısalcılar arasındaki farkı birincileri organizmaların tamamıyla etraflarına uyum sağlayarak gelişmeleri görüşüyle, ikincileri ise, organizmaların değişime imkân tanıyan bazı verili yapılar sergiledikleri görüşüyle ayırt ediyorlar. Darwin'in evrim kuramının, yapıları da evrimsel sürece dâhil etmesi dolayısıyla yapısalcı iddiaları boşa çıkarttığını iddia ederek, günümüz akıllı tasarımcılarını, hala bu tür yapısalcı iddialara başvurmaları dolayısıyla eleştiriyorlar. Bu bağlamda ilgili yapıların bir ereğe matuf tasarlanmadığını, indirgenemez karmaşıklık olarak ifade edilen şeyin, J.S. Gould ve Elisabeth S. Vrba tarafından ileri sürülen eksaptasyon kavramı uyarınca açıklanabileceğini iddia ediyorlar. Kitapta yazarların eksaptasyon ve spandrel kavramı uyarınca akıllı tasarım savunucularına yaptıkları eleştiri şu şekilde özetlenebilir: Buna göre spandrel mimaride iki yapının bir araya gelmesiyle oluşan fakat herhangi bir doğrudan işlev sergilemeyen üçüncül yapıdır. Eksaptasyon görüşüne göre bu gibi yapılar, tamamen işlevsiz ve ereksiz bir şekilde evrimsel sürecin yan ürünleri olarak evrim havuzunda birikirler. Bunlar farklı adaptasyon süreçleriyle ileride çeşitli işlevler kazanabilme potansiyeline sahiptirler ve süreç içerisinde, bir amaca binaen tasarlanmamış olan herhangi bir yapıda, eksaptasyon havuzunda bulunan potansiyellerden biri olarak ortaya çıkabilirler. Yazarlara göre eksaptasyon kavramı uyarınca indirgenemez karmaşıklığa sahip olduğu iddia edilen herhangi bir sistem, akıllı bir tasarımcıya başvurmaya gerek kalmadan açıklanabilmektedir.

Dokuzuncu bölümde Foster ve arkadaşları akıllı tasarım savunucularının, fosil kayıtlarında aniden beliren yeni türleri, akıllı tasarım argümanına delil olarak kullanma yönündeki çabalarını, kesintili denge kuramı uyarınca eleştiriyorlar. J.S. Gould ve Niles Elredge'e referansla ifade edilen bu kuram, özetle; bir türün bir kısmının, çeşitli sebeplerden dolayı uzun bir süre boyunca yalıtılmış hale gelerek türün kalanından ayrışması ve yeni çevresine adapte olmasının, onun türün kalanıyla kıyaslandığında yeni bir türe dönüşme noktasında geçirdiği hızlı değişimi açıklayabildiğini öne sürer. Yazarların iddiası, fosil kayıtlarında aniden beliren yeni türlerin oluşumunu kesintili denge kuramı uyarınca yorumlamanın, akıllı tasarımcıların iddialarına nazaran daha doğru bir bilimsel açıklama modeli olduğu yönündedir. Bu bağlamda Foster ve arkadaşları evrimsel sürecin kaotik ilerleyişi ve öngörülemezliğini vurgulayarak erekselciliği eleştiriyorlar. Bu düşünceleri uyarınca, hâlihazırdaki hiçbir şeyin asla şu an olduğu şekilde olmak gibi bir ereksellik taşımadığını; "Günümüz dünyası hem sosyal hem de doğal yönleriyle, mümkün dünyalardan yalnızca biridir." (s.205) ifadeleriyle vurguluyorlar.

Foster ve arkadaşları, kitabın onuncu bölümünde Darwin'in doğal seçim sürecinin kaotikliğine vurgu yaparken kullandığı "Doğa, on binlerce keskin kamayla kaplı bir yüzeye benzetilebilir" (s.208) şeklindeki değişmeceli ifadesinin, akıllı tasarımcılar tarafından ideolojik olarak ters yüz edilerek kullanıldığını iddia ediyorlar. Bu bağlamda Discovery Enstitüsü'nün, 1999 yılında yayınladığı Kama adlı belgeyle, Darwin'in kullandığı bu mecazı ters yüz ederek teolojik, politik, ahlaki, kültürel alanlarda vaki olan naturalist-materyalist etkiyi bilimsel olmayan yollarla manipüle etmeyi amaçladığını ileri sürüyorlar.

Günümüzde kulaktan dolma bilgilerle gerek evrim teorisi gerekse yaradılışçılık veya akıllı tasarım hakkında birçok eleştiri yapılmaktadır. Fakat ilgili konu hakkında yeterince bilgi sahibi olunmadan

yapılan bu tür eleştirilerin “sözde” eleştiriler olmaktan öteye geçmediği de aşikârdır. Sahici bir eleştiri kültürünün gelişmesi her şeyden önce, hangi seviyeden olursa olsun muhatapların birbirlerinin düşüncelerini kavramaları ön şartına bağlıdır. Ancak bu tür bir kavrayış sonrasında yapılacak eleştiriler, düşünceyi daha ileri noktalara taşıyacaktır. Foster, Clark ve York’un imzasını taşıyan bu kitap akıllı tasarım kuramının eleştirisi noktasında bu tür bir bakış açısını teşvik edici niteliktedir. Foster ve arkadaşları eleştirilerini, tarihsel ve bilimsel bir bağlama oturtarak, materyalizm-yaradılışçılık, mekanizm-erekselcilik, evrim-akıllı tasarım şeklinde sundukları dikotomik bir şema çerçevesinde serimliyorlar. Bu şema uyarınca eleştirdikleri isimlerin görüşlerine atıfta bulunarak ilerliyorlar ve bu yönleriyle, ilgili tartışmayı takip etmeyi kolaylaştırıyorlar. Yazarların eleştirilerini ifade etme noktasında kullandıkları üslup, ilgili tartışmayı serimlemek noktasında benimsedikleri ikili ayırım gereği, zaman zaman taraflı ve savunmacı bir şekle bürünüyor. Fakat kitabın bütünlüğü göz önünde bulundurulduğunda genel itibariyle nesnel üsluplarını koruyorlar. Yazarların ortak amaçlarının, ilgili tartışmanın ana hatlarıyla 2500 yıllık karşılaştırmalı bir tarihini sunarak akıllı tasarım kuramını eleştirmek olduğu göz önünde bulundurulduğunda, kitabın gerek eleştiren tarafın eleştiri sebeplerini gerekse eleştirilen tarafın eleştirilme sebeplerini açıkça ifade ettiği görülüyor. Bu noktada kitabın, her ne kadar hacmi gereği bir el kitabı niteliğinde olsa da ele aldığı isimlerin düşüncelerini sunmada aşırı bir sığığa düşmemesi ve dipnotlarının yol göstericiliği ile konuyu karşılaştırmalı bir şekilde daha derinliklice ele almak isteyen araştırmacılara yol gösterici bir nitelikte olduğunu söyleyebilirim.

Finansman/ Grant Support

Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

The author(s) declared that this study has received no financial support.

Çıkar Çatışması/ Conflict of Interest

Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.

The authors have no conflict of interest to declare.